

LÄHEMAD ÜRITUSED

Neljapäeval, 4. aprillil kell 12.00 – ESAS seltsipäeval Eesti Spordi- ja Olümpiamuuseumis on külas 1967. aastal Tartu Maratoni võitnud, Võrumaa sporti juhtinud, Eesti orienteerumisvõistlustelt medaleid kogunud, nüüdne aktiivne spordiveteran **Rudolf Mürk**.

Esmaspäeval, 15. aprillil kell 15.00 – ESAS Tallinna osakonna seltsiõhtul huvialaklubis Raavis (*Raua tn 1, hoone nurgauks*) on kuulajate ees Kalevi tegevjuht, kettaheite olümpiapronks **Aleksander Tammert**.

Neljapäeval, 2. mail kell 11.00 – ESAS täiskogu koosolek (aastaruande kinnitamine, kvoorum oluline) ja koolituspäev Eesti Kirjandusmuuseumis (Tartu, Vanemuise tn 42).

Esmaspäeval, 20. mail kell 15.00 – ESAS Tallinna osakonna seltsiõhtul huvialaklubis Raavis on kohtumine huvitava külalisega.

Teisipäeval, 28 mail kell 13.00 – Pärnu XXIX spordiajaloo päev Pärnu Rannastaadioni seminariruumis, teemaks Pärnu esindusstaadioni enam kui 100-aastane lugu – ettekandjad **Enn Hallik** ja **Priit Neeme**, meenutustega toetavad kergejõustiklased ja jalgpallurid, aga ka staadioni kunagised töötajad.

Sama päeva jätkuks on võimalik kaasa elada staadionil Kergejõustiku Kuldliiga sarja kuuluvale **kergejõustikuõhtule**.

Neljapäeval, 6. juunil kell 12.00 – ESAS seltsipäeval Eesti Spordi- ja Olümpiamuuseumis on oodata kohtumist põneva, arvatavasti suveala esindajaga.

NB! – Teatajas ilmunud informatsiooni ESAS ürituste kohta palume võtta osalemise kutsena, sest postikulude kokkuhoiu vajaduse tõttu iga ürituse kohta eraldi kutset ei järgne. Täpsemat infot ürituste kohta võib leida ka Eesti Spordiajaloo Seltsi kodulehelt – www.esas.ee või ESOMi kodulehelt – www.spordimuuseum.ee

KROONIKA

KÜLAS SPORTLIK KOOLIJUHT PEETER KIKAS

Vladimir Šokman

Selle aasta esimesel seltsipäeval 11. jaanuaril oli Eesti Spordi- ja Olümpiamuuseumis spordiajaloo huvilistega kohtumas Tartu Variku kooli direktor Peeter Kikas (*pildil*).

Sündinud 1958. aastal Tartus, algas Peetri koolitee 1965. aastal XI 8-klassilises koolis ja jätkus 1976. aastal I Keskkoolis. Juba viiendas-kuuendas klassis osales ta korvpallitreeningutel, aga alates seitsmendast klassist sai põhialaks moodne viievõistlus. Mitmekülgse spordihuvi juures oli loogiline jätk astuda peale keskhariduse omandamist 1977. aastal TRÜ kehakultuuriteaduskonda. Kuna viievõistluse eriala teaduskonnas polnud, sai ta lõpu-diplomile erialaks laskmistreener-õpetaja. Kohtumisel tõdes Peeter, et spordiga on ta tegelenud ja spordiga seotud olnud kogu oma elu.

Peale ülikooli asus ta tööle spordiorganisatsiooni Dünamo Tartu organisatsiooni kontoris. Kuna selle üks juht oli Rein Kamarik, kes oli siis ka Tartu Maratoni peakorraldaja, ei olnud kellelgi pääsu ka sellest tööst. Nii sai ka Peeter Kikast üks Tartu Maratoni korraldustoimkonna liige. „Olen nüüd moel või teisel tegelikult kogu selle aja olnud korraldajate hulgas” märkis ta ise.

1985. aastal asus Peeter tööle Tartu Tööstuskooli. „Ega ma sellest unistanud, aga Vladimir Šokman meelitas mu sinna asedirektoriks kasvatustöö alal. See oli karm aeg ja karm töö. Eriti muidugi ergastas meeli töö ühiselamus ja selle elanikega. Esimese visiidi järel ühiselamusse oleks tahtnud sellest ametikohast loobuda. Kusjuures direktori kommentaar oli, et nüüd on ühiselamut remonditud, enne oli veel hullem. See iseloomustas nõukogude võimu „hoolitsust õppiva põlvkonna eest”, mis väljendus ka selles, et aasta-aasta järel ei eraldanud ministeerium raha tõsiseks remondiks. Aga koos juhtkonnaga otsiti ja leiti lahendusi, kuidas sammhaaval olukorda seal parandada.“

Muidugi läks jutt ka sporditöö teemadele: „Sellega sai seal tegeleda tõsiselt ning see suurt osa noori köitis. Sporditöö oli igapäevane ja intensiivne. Noortele

see meeldis. Paljud osalesid mitme huviringi töös. Haruldased polnud juhtumid, kui osa soovijaid pidid ootama järgmise treeningtunni algust, et osaleda näiteks ka korvpallitrennis.“

Koolil oli palju spordibaase. Paljudel aladel peeti kooli meistrivõistlusi. Ka laskespordis, sest koolil oli korralik lasketiir. Ja lauatenнисes, sest sellekski olid eraldi ruumid. Osaleti vabariiklikel võistlustel ja korraldati neid ka ise.

Raskused tekkisid Eesti iseseisvumise üleminekuperioodil. Siis, kui spordiühing Tööjõureservid lõpetas. Küsimus oli, et mis saab edasi? Tekitati Eesti Kutsekoolispordi Liit. Aga suhteliselt „isetekkelisena” jäi baas kitsaks ja ei haaranud enam suuremat osa koolidest. Seetõttu kerkis aastatel 1992–93 küsimus – kuidas siit jätkata?

Peeter meenutas: „Kutsekoolide juhtide poolt tuli ettepanek reorganiseerida liit ja selle juhtimine. Minule tehti ettepanek asuda selle töö etteotsa. Koos kolleegiga Tartu Ehitus- ja kergetööstuskoolist, Tiit Kaberiga võtsime väljakutse vastu. Tiit esimehena, mina asetäitjana. Vladimir Šokman toetajana direktorite volikogu poolt”.

Saatus esitas Peetrile lisaks veel ühe tõsise väljakutse: „Tartu Tööstuskoolil oli partnerkool Lätis, Cesis. Olime 1993. aasta suvel sportlikul külaskäigul Cesis. Aga neil oli veel külalisi teistest Läti koolidest ja nendega koos veel ka Läti Kutsekoolispordiliidu AMI eestvedaja Irena Bukovska. Ühel korvpallimatši vaheajal tuli ta meie juurde ning uuris asjaolusid – mida meie arvaksime ühiste spordimängude korraldamisest kõigi Balti riikide kutsekoolide noorte, aga ka töötajate võistkondade vahel. Kuidas Eestis asjasse suhtutakse? Me arvasime ise, et see on hea mõte ja avaldasime lootust, et läbirääkimised kolleegidega Eestis kinnitavad seda positiivset suhtumist”.

Siis selgus, et Lätil on isegi juba väike raha selleks varutud. Kõik sujus hästi ja juba sügisel toimusid Riias esimesed Balti Kutseharidussüsteemi spordimängud. 1994. aasta kevadel võõrustati mängu Eestis. Peetrile on eriti hästi meelde jäänud need esimesed Eestis, Tartus korraldatud mängud: „Põhiliselt küll sellepärast, et tekkisid finantsprobleemid. Kuigi raha peaaegu nagu polnudki, ka toetust ministeeriumi poolt peaaegu mitte. Aga ära me need tegime! Kuna mängud olid meile usaldatud, siis tuli need ju igal juhul ära teha. Tegimegi ja mitte halvasti. Tausta oskaks ehk paremini selgitada Vladimir Šokman. Meie ministeeriumi poolt on poolehoid olnud kogu aja loid. Ja võistkondadega on mõnel korral kaasas käinud vaid Madis Lepajõe. Rohkem ei mäleta. Naabritest on jäänud mulje, et neil on see toetus palju tõsisem. Ikka on keegi olnud ka ministeeriumi tasemel toetamas.“

Mängud osutusid väga oodatuks nii noorte, kui ka töötajate poolt. Nüüd ei olnud enam valikuid, et kas korraldada. Vaid ikka – et kuidas ja millal?

Edasi läksid asjad juba natuke lihtsamaks. Eelmisel aastal, 2023, tähistati Ogres koos kolleegidega järjekordsetel mängudel, sarja 30. aastapäeva. „Mängudelt on sirgunud riikide koondislasi – Kristopans, Valters, Kikerpill jne. Tokyo 2020 olümpiamängudel võitnud Läti 3x3 korvpallivõistkonnas oli 2 meest,

kes on sirgunud nendelt mängudelt. Kahjuks kõiki nimesid ei mäleta, aga iseäranis kõva tase oli õpilaste korvpallis, Leedul oli alati väga tugev võistkond, juba kõik „kujud“ olid pikad ja atleetlikud”.

Spordialad, millistel võisteldakse on korvpall, võrkpall ja lauatennis poistele-tüdrukutele-töötajatele ning direktorite mitmevõistlus (noolevise, korvpalli vabavise, lauatennis või autode vigursõit). Kuna raha oli väga vähe, siis oli „rehkendus” selline, et kogu võistkond mahuks ära ühte reisibussi. Hiljem on alade hulgas toimunud muutusi, aga idee kui selline elab edasi. See algusaastate lootus, et Balti mängud laienevad ümber Läänemere ei ole täitunud. Seni veel. On arenguruumi.

Eesti osa on küll enamasti tubli osavõtt ja alavõitude võtmine, kus võimalik. Üldvõidu eest võitlevad reeglina Läti-Leedu omavahel ja väga tõsiselt.

Kuulajaid spordimuuseumi raamatukogusaalis

Peetrilt küsiti ka tänaste laste spordihuvi kohta. Seega veidi koolilaste liikumisharjumustest ja koolispordist: „Eesti laste huvi kehaliste harjutuste vastu, meie kooli (Variku põhikool) näitel ei ole kuhugi kadunud. Osaletakse usinalt. Kasutatakse kooli spordibaase, millised on meil ju nüüd väga head. Osaletakse aktiivselt liikumisõpetuse tundides. Käiakse aktiivselt veel ka spordiringides väljaspool kooli. Endiselt viiakse läbi ja loomulikult osaleme ka kooli võistkondadega ülelinnalistel koolidevahelistel võistlustel. Süsteem toimib endiselt.”

Küsimine ka Peetri enda tänaste spordiharjumuste kohta: „Tegelen endiselt jõudu mööda spordiga. Korvpalli enam põlv ei võimalda mängida. Rattaga sõita saab, ujuda meeldib, jõusaalis käin regulaarselt. Tartu Maratoni üritustel olen endiselt korraldajate poolel. Koos abikaasa ja koolilastega.“

KÜMNEVÖISTLEJAD MULJETASID

Milvi Brokko

Tallinna osakonna 2024. aasta esimese kokkusaamise 15. jaanuaril juhatas sisse Rein Järva, kes andis ülevaate novembris Tartus toimunud üldkogust ja konverentsist, tutvustas jõulukuus ilmunud väga häid raamatuid – superraamatuks nimetatud Gunnar Pressi „Meie aja EOK“ I ja II osa ning teisigi EOK 100. sünnipäeva puhuks ilmunud raamatuid. Õnnitleti sünnipäevalapsi – Märt Ibrust (75) ja Tõnu Jagot (74), kes omalt poolt katsid ka kohvilaua tordi ja kringliga.

Avaldati austust leinaseisakuga äsja lahkunud suurele meistrile kümnel alal Uno Palule.

Seejärel said sõna külalised, kelleks olid seekord kutsutud kümnevõistlejad (*pildil vasakult*) Toomas Suurväli ja Toomas Berendsen.

Toomas Berendsen sündis 1944. aastal Järvamaal Ambla vallas. Kooli tuli käia 4 km kaugusele Tapale, kuhu tavaliselt mindi jalgsi, rattaga, suusatades ja isegi uisutades, kui teeolud lubasid. Esimesteks spordi juurde juhatajateks olid väga head kehalise kasvatuse õpetajad Ilmar Lindam ja Heino Ojasoo. Koolis tegeldi erinevate spordialadega. Spordipisik viis enam kergejõustiku ja võrkpalli juurde. 1962. aastal asus ta õppima TPI-sse, kuid poole aasta pealt jätkas õhtuses osakonnas. 1970. aastal lõpetas TPI ökonoomikainsenerina.

1963. aastal hakkas ta tõsisemalt tegelema kergejõustikuga ning siis pühenduski kümnevõistlusele. Head nõu on andnud lisaks treener Ervin Uugile ka Fred Kudu ja Rein Aun oli abiks treeningutel jooksurütmiga paika sättimisel. 1969. aastal pälvis ta Nõukogude Liidu meistrivõistlustel hõbeda ja 1970. aastal

pronksi. 1972 oli kümnevõistluses ja teatejooksus NSVL ametiühingute meister. On tulnud 1968 ja 1970 kõrgushüppes Eesti meistriks ning 1968–1972 kolmel korral teatejooksus Eesti meistriks. 1965 tulnud ka võrkpallis Eesti meistriks.

Võistelnud 13 korda NSVL koondises ja 27 korda Eesti koondises. Oli 1972 kümnevõistluses 8000 punktiga maailma edetabelis 9. ja 1973. aastal 8016 punktiga 10. kohal. Berendsen on meistersportlane, suurmeister ja Kalevi auliige 1972. aastast.

Peale erialase töö on Toomas Berendsen olnud tegev Eesti Kergejõustiku-föderatsiooni ja Kergejõustikuliidu eestseisuses ning Kalevi kergejõustikusektsiooni presiidiumis. On mitmevõistlusklubi Dekatlon asutajaid ja

aastast 1996 oli tegev Nõmme Kergejõustikuklubi juhatuses.

◀ *Toomas Suurväli (ees) ja Toomas Berendsen 1500 m distantil III Eesti NSV-Rootsi maavõistlusel kümnevõistluses Tallinnas 19.-20. juunil 1971*

Toomas Suurväli sündis 1945. aastal Stockholmis, kuhu vanemad emigreerusid sõja jalust aasta varem. Pere pöördus tagasi Eestisse, kui Toomas oli nelja aastane. Pärast 7. klassi lõpetamist praeguses Westus jätkas õpinguid tehnikumis ning osales treener Dudkini korvpallitreeningutel. 18-aastaselt lõpetas Tallinna Kalandustehnikumi ja määrati kohe allüksuse juhina tööle, kus tuli juhendada 80 alluvat. Sõjaväes haigestus ning naasis koju. Peale tervenemist asus õppima TPI-sse.

1964. aastal alustas kergejõustikutreeningutega Tööjõureservides Vladimir Žulini treeninggrupis. 1973. aastal võitis Euroopa mitmevõistluse

karikavõistluste poolfinaali 8018 punktiga ja võitis meeskondliku hõbeda. 1975. aastal aga juba meeskondliku kulla. 1969. aastal pälvis Nõukogude Liidu karikavõistlustel hõbeda. On kahekordne Eesti meister kümnevõistluses. Kuulus 9 korda Nõukogude Liidu kümnevõistluse koondisse ja 31 korda Eesti koondisesse. 1973. aastal oli maailma edetabelis 9 kohal. Meistersportlane 1967-st ja 1971-st aumeistersportlane.

On tegutsenud treenerina Rootsis ja nüüd siiani juba aastaid Eestis.

Tuli jutuks ka erinevatel suurvõistlustel osalemine ja NSVL spordijuhtide suhtumine sportlastesse. Kui NSVL koondis ei saavutanud esikohta nagu juhtus 1973 Bonnis, kus Poola järel tuli koondisel leppida teise kohaga, siis tagasi jõudes võeti koondis vastu sõimuga. Samal võistlusel tegi Toomas Berendsen poolvigasena elu parima kümnevõistluse ja tuli maavõistlusel kolmandaks, kogudes tollase vääringu alusel 8016 punkti.

Jutuks tulid ka võistlustingimused NSVL-s suurvõistlustel kümnevõistluse erinevate alade puhul. Eriti ohtlikuks kujunes ühel võistlusel teivashüpe, kus maandumisel ei olnudki matte niikaugele asetatud, kui kaugele võis võistleja maanduda. Tänu oma kiirele reaktsioonile pääses Toomas väga tõsisest, lausa eluohtlikust vigastusest.

Külalistega tuli jutuks ka Eesti kümnevõistlejate osavõtt Pariisi olümpiamängudest. Mõlemad kümnevõistlejad rääkisid tunnustavalt Eesti praegustest kümnevõistlejatest, nende suhtumisest ja töökusest. Treener Toomas Suurväli väljendas oma heameelt selle üle, et momendil on Eestis väga võimekaid noorsportlasi, lootustandvaid tulevase kümnevõistlejaid.

Rein Auna mälestuspäeval Tallinnas Liiva kalmistul 5. oktoobril 1995 kümnevõistlejad (vasakult): Tõnu Kaukis, Kaidu Meitern, Jüri Otsmaa, Uno Palu, Heino Lipp, Toomas Suurväli, Juhan Toimet, Priit Paalo, Heino Sildoja, Toomas Berendsen, Jaan Lember ja Sven Reintak

VÕRU VÕRKPALLI ALUSTOED

Henn Karits

Neljapäeva varahommikul, 1. veebruaril alustasime ESAS kutsel Renee Rinaldo autoga sõitu Tartu poole. Renee poeg Karl Rinaldo on võrkpalli kommentaator ja suurte liivaväljakute turniiride korraldaja nii suvel kui talvel. Tee oli puhas ja kella 12-ks olime ilusasti Eesti Spordi- ja Olümpiamuuseumis, kus esimees Enn Mainla meid lahkelt vastu võttis. Minu kutsel oli kohal ka endine spordimees Andrus Öövel, kes nüüd elab Tartus ja kellele olin teinud ettepaneku astuda seltsi liikmeks. Osalejaid oli seltsipäevale kogunenud ligi paarkümmend. Varsti astusid sisse ka Võru võrkpalli suurkujud Aksel Saal ja Raivo Jeenas. Pärast sõbralikke tervitusi asuti kohe asja juurde.

Selgus, et Aksel oli Antsla poiss. Pärast TRÜ kehakultuuriteaduskonna lõpetamist kutsus Võru võrkpalli hing ja alusepanija Jaan Gutmann ta 1971. aastal enda kõrvale treeneriks. Tema esimene, 1962/63 aastal sündinud Võru poiste grupp oli tõeline leid noorele alustajale pühendumaks tulevaste võrkpallitalentide üleskasvatamisele, kes suures võrkpallis ilma teeksid! Uskumatu aga tõsi – Avo Keel, Aare Salumaa, Jaanus Lillepuu, Parri Kruuda, Tõnu Kelder ... võitsid juba järgmisel aastal C-klassi Eesti karika. Hiljem moodustus nende osalusel koos mitmete teiste andekate mängijatega üle Eesti uus Tallinna Kalevi meeskond, kes 1985. aastal tõusis NSV Liidu kõrgliigasse ja keda võib lugeda NL meistri Kalev'68 järjepidevuse kandjateks – Eesti on võrkpallimaa.

Aksel Saal (*pildil*) rääkis oma treeneritööst Võrus koos kolleegi Raivo Jeenasega ja jagas tunnustust oma suurele eeskujule Jaan Gutmannile. Oma üheks oma suurimaks saavutuseks pidas ta võrukate viimist võidule Eesti koondise üle 3:0 (15:9, 15:13, 15:13) Võru spordikooli 40. aasta juubeli auks toimunud ajaloolisel võrkpallimängul 13.

detsembril 1985. aastal. Aksel Saalil oli juhendada Võru spordikooli õpilastena võrkpalluriteks sirgunud meeskond: Avo Keel, Aare Salumaa, Jaanus Lillepuu, Parri Kruuda, Tõnu Kelder, Rando Soome, Riho Roht, Peeter Kais ja Tõnu Peedosaar. Eesti koondise peatreener Laimons Raudsepp läks võrukatele vastu koosseisuga: Viljar Loor, Rein Link, Oliver Taats, Vardo Tikas, Margus Niinemägi, Tõnu Steinberg, Ain Pork, Roman Kolosov, Kulno Nauts, Urmas Piir

ja Kaido Kreen. Päeva muutis Akseli jaoks veelgi meeldejäävamaks mängujärgsel õhtul kultuurimajas Kannel spordikooli direktori Lembit Allase poolt üle antud Eesti NSV teenelise treeneri aunimetuse tunnusmärk.

Jaan Gutmanni (17.06.1909–22.03.1993) nimeline Võru võrkpalliturniir on aga ise olnud Eestis kõige kauem püsinud võrkpallivõistlus ja linna visiitkaart, mille lummuses on üles kasvanud mitu põlvkonda võrulasi-võrkpallureid ja kaasaelajaid, kelle jaoks on pargiväljakud oma tagasihoidlike puittribüünidega ja 100 m kaugusel asuva suvel mõnusalt sooja Tamula järve ning tuulevarjuliste pargipuudega lemmikpaigaks. Publik oli alati varakult kohal. Kõva mees oli see, kes soojenduslöökide ajal suutis palli maastpõrkega üle kõrge plankaia Eesti lauluisa kuju jalgade ette lüüa. Sellele järgnes alati pealtvaatajate innustav ovatsioon.

Jaan Gutmann oli lõpetanud TPI majandusteaduskonna. Harrastas kergejõustikku, pallimänge ja uisutamist. Samal, 1968 aastal, kui Tallinna Kalevi võrkpalli-meeskond Ivan Dratšovi hingestatud juhtimisel N Liidu meistriks tuli, omistati ka Jaanile Eesti NSV teenelise treeneri aunimetus. Ta oli Eesti võrkpalliföderatsiooni presiidiumi liige ja Kalevi auliige. Tema andekamateks õpilasteks olid Euroopa juunioride meister 1979 Marina Kasch, Marianne Karnesk, Anu Kärsin ning mitmed teised üle Eesti tuntud mängijad nagu Peeter Kais, Madis Mõök, Avo Keel. Mulle meenub ta, sõltuvalt olukorrast, eestiaegse lipsustatud ja kaabuga härrasmehena, kes samas võis olla viimase peale pedantlikult nõudlik väljakute korrasolu suhtes, aga ise oli ikka esimene, kes käed kõigele külge pani. Siis tundus ta tubli töömehe ja väljakute hooldajana.

Esimene Võru võrkpalliturniir sai alguse juba 27. juunil 1959. aastal. Vastavalt juhendile peetakse mängud igal aastal turniirisüsteemis. Alguses võisteldi ajalehe "Tööraha Elu" karikatele, seda kuni 1988. aastani, kui muutuste laines lõpetas ajaleht ilmumise. Jaan Gutmanni surmajärgselt sai turniir tema nime (*pildil kava esileht esimeselt Gutmanni nime kandvalt turniirilt*).

Suuresti on Aksel Saali teene, et see võrkpalliturniir on kõik rasked ajad üle elanud ja jätkuvalt toob tippvõrkpallureid Võrru oma võimeid võrdlema.

Vanja – Ivan Dratšov – oli Võru turniiride suur entusiast. Kui vihmahood ründasid avatud pargiväljakuid, oli temagi Jaanile abiks lompide kuivatamisel bensiiniga põletamise teel. Et pargiturniirid oma taset ei kaotaks, suutis ta alati kohale kutsuda ka N Liidu tippmeeskondi koos teeneliste treeneritega: Mihhail Amalin, Vjatšeslav Platonov, Gennadi Paršin ja mitmed teised. Tuldi heameelega, et vabamas miljöös NL meistri Kalev 68-ga jõudu proovida ja õhtul korralikus Võru restoranis häid toite nautida ning kohalike kaunitaridega tantsu lüüa.

Meelde on jäänud 1971. aasta Rahvaste spartakiaadi laager koos naiskon-naga Räpina Aiandustehnikumi uhkes mõisahoones roosiaedade keskel. Vanjal oli kaasas ka abikaasa Marina, kes oli Petseri kloostri vaimuliku tütar. Eks sealt oli Vanjal see tõmmet ka Kagu-Eesti poole. Ükskord suve lõpul sõitsime Tallinnast Kalevi veoautoga Tõnismäe väljakute katteks Petseri liivakoobastest erilist valget liiva tooma. Vanja istus autojuht Orupõllu kõrval, meie Laimons Raudsepaga kastis pingil näoga sõidu suunas. Ühest järsust mäest alla sõites käis võimas prahvakas ja otse meie selja taga oli läbi kastilaudade püsti auto tossav suitsutoru. Hea, et ellu jäime! Aga liiva tõime ära.

Kuulajatest on pildil näha (vasakult) Rene Rinaldo, Henn Karits, Marta Ruus, Andrus Öövel, Mai Luik, Jakob Proovel, Rein Aule, Aarne Peterson, Uno Plakk, Vladimir Šokman, Raivo Jeenas ja Ene Laanes

Võrust on sirgunud läbi aegade Eesti koondise arvestatav põhivara – Peeter Kais, Madis Mõök, Raivo Jeenas, Jüri Pärj, Riho Roht, Parri Kruuda, Avo Keel, Aare Salumaa, Jaanus Lillepuu, Tõnu Kelder, Peeter Talme (Pebekov), Rando Soome... ja samuti naiste poolelt on mitmeid tippe – Marina Kasch, Ela Lillemaa, Kadri Määttä (Vili), Eveli Vumba, Juta Kama (Raudsepp), Anu Kärsin ... Kindlasti on nende arenguks Eesti võrkpalli tippu andnud ühe tõuke ka Jaan Gutmanni nime kandev võrkpalliturniir. Jääb vaid soovida ja loota, et võrukatel jätkub tahet ja jõudu edasi arendada seda viljakat pinnast, kust kerkiks uute tähtede sära Eesti võrkpallitaevasse!

KOHTUMINE LURICHIGA

Peep Kruusmaa

19. veebruari õhtupoolikul oli spordiajaloo seltsi Tallinna osakonnal külas Tõnu Lume (*pildil*) – maadleja, spordijuht ja peaosatäitja filmis "Lurich".

Tõnu Lume sündis nädal enne märtsipommitamist, 2. märtsil 1944. aastal.

Pommitamise ajal oldi varjul Eesti Panga hoone keldris. Pere kolis Hiiumaale, kuid koolis käis Tõnu juba Tallinnas, endises Jakob Westholmi gümnaasiumis. Spordiga tõsisem tutvus algas neljandas klassis maadlusega, esimene treener oli Olev Vaher. Noorpõlves tegeles veel ujumise ja suusatamisega, aga maadlemine oma pidevalt muutuvate situatsioonidega sobis paremini. Aastast 1959 harrastas ka sambo ja vabamaadlust. Siis tulid judo harrastusaastad. Esimene suurem eesmärk oli tulla Eesti meistriks ja sambos kogunes meistritiitleid 7 (1963–1971). 1965. aastal sai Tõnu meistersportlase märgi omanikuks. Sel märgil oli siis omaette väärtus, see oli sportlase taseme näitaja. Judos oli ka sportlasi motiveeriv

vööde süsteem – algul valge, siis aasta pärast kollane, hiljem dani astmed kuni professorini välja. Liidu tasandil oli Tõnu teises kümnes.

1960. aastatel tudeeris Tõnu TPI-s. Algul õppis ta energeetikateaduskonnas laevainseneriks, hiljem eriala vahetus, töötas TPI arvutuskeskuses grupijuhina. Seda peab ta tööalaselt õnnelikuks ajaks.

Spordijuhina oli ta nii sambo kui ka judoföderatsiooni juht, hiljem kuulus sinna alla ka karate. Iseseisvumisaastate alul oli Tõnu Lume Eesti Spordi Keskliidu aseesimees. Aastatel 1992–2001 ja 2005–14 oli Tõnu Eesti Olümpia-komitee liige, aastast 2014 on EOK auliige. Ta juhtis 1992. aastal Eesti delegatsiooni Barcelona OM-il, 2000 Sydney ja 2004 Ateena olümpiamängudel oli tema hoole all judomeeskond.

Kuna teenekal spordimehel Tõnu Lumel ootas varsti ees 80. sünnipäev, siis sai ta kohtumiselt kaasa kuulajate parimad õnne- ja tervisesoovid juubeliks ning edusooovid edaspidiseks.

KAAREL ZILMER SELTSIPÄEVAL TARTUS

Vladimir Šokman

7. märtsil käis seltsipäeval Tartus spordiajaloo huvilistega kohtumas eluaegne spordiõpetaja ja suusaspordi propageerija Kaarel Zilmer (*pildil*).

Kaarel keskendus kohtumisel oma kogemustele spordi õpetamisel ja kehakultuuri propageerimisel. Samuti meenutas Kaarel hea sõnaga väga paljusid spordiõpetajaid – teoreetikuid ja praktikuid, kes andnud hindamatu panuse spordi arendamisse Eestis ning kauge- malgi.

Kaarel Zilmer on sündinud 1947 aastal Valgamaal. Peres kasvas veel noorem vend – Mihkel Zilmer. Koolipõlves elati tavalist kooli- poiste elu – joosti ringi, tegeleti kergejõustikuga, mängiti jalgpalli, tegeleti muusikaga jne. Loomulikult

esindati kooli spordivõistlustel. *Sõjajärgsel ajal tegime kõike. Vastupidavus tuli kooliteelt – 6 kilomeetrit kooli ja 6 tagasi andis hea põhja. Lepa algkool oli meie kool – väike kool, kaks klassituba – kool toimis. Hästi toimis. Klassivend oli Jüri Jõepera – tuntud fotomees, varasemalt suusataja. Peeter Lilje, hilisem kuulsus oli meil kooli bändis.*

Kaarlile sobis suusatamine ja ta otsustas Tartu Ülikooli Kehakultuuri- teaduskonda õppima asuda. See toimus 1964. aastal. Õpingud korraks katkestas sõjaväeteenistus Karjala maakitsusel. Õnneks sai sporti teha, sh suusatada Kaugolovos. Ja muusikat sai teha ka.

Ülikooliajast meenutab ta suure lugupidamise ja tänutundega paljusid õppejõudusid: *Feliks Parre, Erna ja Herbert Abel, Liivia ja Peeter Paris, Helga Sildmäe, Arne Kivistik, Hilja ja Heino Tidriksaar jne. Ka Fred Kudu, Peeter Hiob, Arne Kivistik Kääriku spordibaasi asutajatena. Kiitkem neid. Kääriku – see baas tekkis tänu maastikule, loodusele ja vaikusele seal.*

Atko Viru juhtimisel omandasid TRÜ spordifüsioloogia ja -bioloogia sel ajal tõhusa rolli Eesti spordi arendamisel. Kaarel tõstis esile ka Hans Grossi rolli suusatamise tehnika teaduslikul analüüsimisel ja teooria rakendamisel Eestis, NL koondiste tasemel ja Saksa DV-s. Kuna 2025. aastal on Grossil 100 sünniaastapäev, siis arvas Kaarel, et seda peaks väärikalt tähistama.

Heino Tidriksaar oli meeldejääv ja asendamatu Kääriku laagriülemena. Ja korra kindlustajana ning kontrollijana.

1969. aastal asus Kaarel Zilmer tööle Tartu Ülikooli Kehakultuuri-teaduskonna suusatamise kateedrisse ja temast sai kuulsate õppejõudude kolleeg. Neilt oli palju õppida ja sellest on olnud palju kasu. Ta hindab eriti kunagisi erialamehi-naisi, kes tegid tööd perfektselt – Feliks Parre, Liivia ja Peeter Paris, Arne Kivistik, Erna ja Herbert Abel jne jne.

1979. aastal suundus Kaarel Zilmer (pildil 19. Tartu Maratonil 1983) tööle

Tallinna TPedI. Kaarel kiidab selliseid kolleege, nagu: „Rein Haljand, kellega koos juhtisime teaduskonda 25 aastat. Renee Meimer, Reeda Tuula, Karel Kulbin on suured kolleegid. Nendega on hea töötada.

Õnn on olnud töötada ka paljude suurte proffidega lähedastelt aladelt. Näiteks Toomas Uba ja Kalevi Uusivuori tegid Otepäält esimese MK etapi ülekande – see oli peaaegu võimatu. Aga Uba jaoks mitte. See on meile, eestlastele omane – kui ei ole võimalik, siis kuidagi ikka on võimalik.

Üliõpilaste hulgast on hea meenutada paljusid. Nende hulgas on palju tippsportlasi, treenereid ja isegi poliitikud. Näiteks praegused ministrid Madis Kallas ja Lauri Läänemets. Kristjan Port ja Mati Alaver on samuti olnud minu

tudengid. Väga targad mehed. Õpihimulised. Eriti Alaver – tohutu maksimalist. Kutsusin kunagi ülikooli õppejõuks, aga ta loobus.

Mida õppisin kuulsatelt kolleegidelt? Näiteks on mees Feliks Parre „eliitühik“ pildi taustal paljude tulevaste kuulsustega lausutu: „Oluline on et õpilased saaksid kätte „õige tunde“, et asjad – õpetused hakkaksid kohale jõudma”.

Tidriksaarel oli huvitav eelarvestuse „süsteem”, nagu Stanislavskil. See toimus 3–4 päeva enne pärisarvestust. Super! Nendel päevadel käis tõeline õppimine, et arvestus ära teha.

Hommikused rivistused – teen laagrites Vana-Otepääl ikka ka hommikust rivi – see on ühine päeva alustamine koos. On vahe, kas on puhkelaager spordielementidega või on spordilaager puhkeelementidega.

▲ ◀ Piltidelt on näha, et saalis kuulati
▼ Kaarel Zilmeri juttu tähelepanelikult

Osvald Allikas, alias Allika Oss, alias kirvemees. Vääramatu ja lõppematu töötahe. Tahtis ka Toomemäel enne pargivõistlust vist radu õgvendada – sain kuidagi tal kirve „käest ära”. Parandamatu radade õgvendaja ka viimasel ööl enne võistlust. Sinna see tervis tal ka jäi – Kääriku metsade vahele.“

Sügisel saab Kaarlil täis 65 aastat õppejõuna töötamist. Nüüd tahaks ta lõpetada ja hakata raamatuid kirjutama:

On juba tehtud ju küll. Aga kui lähed rühma ette, siis kõik muutub. Eriti meeldib töötada nn „eliitrühmaga”, ehk algajatega. Nende arengut on kõige paremini näha. Ja see on tore.

Veel mõned Kaarli mõtted: Näiteks praegustest laskesuusatamise reporteritest on raske aru saada. Kohti jagatakse juba enne esimesse tiiru jõudmist! Tule taevas appi – nad nagu unustaks ära, kui oluline on lasketiirus märgid alla saada.

Kunagist dopingupatust (jäi dopinguküttidele kolmel korral tabamatuks) Rastorgujevit kiidetakse taevani. Samas meie oma Veerpalul taheti vahepeal hing välja võtta... Mõistmata üldse, et Veerpalu ongi tõeline maksimalist. Myllylä aetigi Soomes „hauda”. Needsamad reporterid, kes „hetk tagasi” taevani kiitsid, tampisid nüüd iidoli täiega mutta. Õnneks Veerpaluga päris nii ei ole läinud.

Ja veel Kaarli mõtteid: Arne Kivistiku lahkumise kohta infot ei olnud mõni päev hiljem võimalik ERR spordi uudistesse saada: „See ei kõneta tänaseid inimesi.” oli ERR-i vastus! See ongi ju meie eetika probleem, mitte enam Kivistiku...

Siinkohal olgu mainitud, et Uba kreedo oli: Jama ajada ei saa.

Salvestagem nende mälestusi ja teadmisi, kes veel on elus ja nii kaua, kui nad veel suudavad seda. Võtkem aega selleks.... Näiteks film tehti Abelite õpilastest, aga Abelitest ja nende elust jäi film tegemata – Erna oli ju kodutütarde juht, Herbi Noorkotkaste juht Urvastes jne jne.

Ja veel: Olen uhke, et olen öelnud oma sõna ka TRÜ KKT säilitamisel kahel korral, kui R. Ristlaan, J. Unger jt soovisid selle likvideerida, et asutada TOP-is Kehakultuuriinstituut.

Vaidluses FIS-i peakorteris korrastasime Eesti õigused FIS-is. Me ei astu (uuesti) liikmeks. Me oleme liikmed alates 1938 ja nüüd taastame selle liikmelisuse.

Muuhulgas olen koostanud suusaõpiku ka lastele (pildil kaanepilt). Ülle Meister tegi sellesse fantastilised illustratsioonid.

Lõpetuseks veel mõned mõttekillud Kaarlilt:

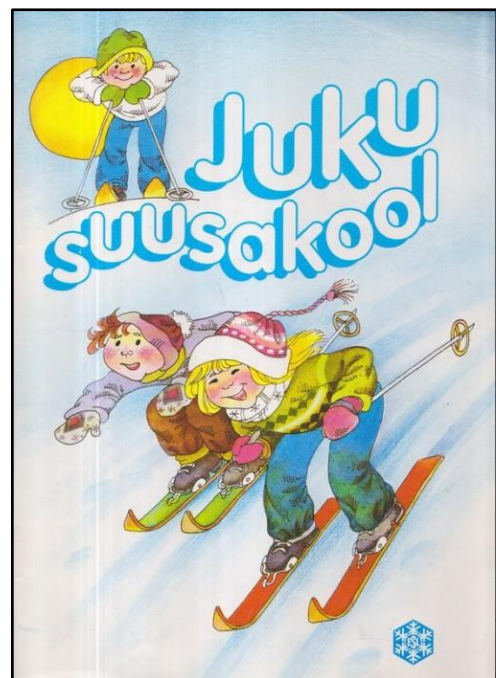
Meie ja meie riigi probleem on üksteisest möödaráákimine.

Noortespordis on äärmiselt oluline lapsevanemate roll. Nende toetus treeningu protsessis. Treeneri püüdluste mõistmine ja toetamine.

Vanasõnu tasub teada ja nendest pidada: Kis pusib, see soab! – Kihnu vanasõna.

Universaalsed soovitused kõigile: Leidke aega ikkagi ka iseendale. Tegelege oma lastega rohkem. Liikuge looduses. Seda ei saa meie eest teha mitte keegi!

„Kõndimise filosoofia” on väga hea ja sobiv lugemine ja abivahend... Mõned tarkused sealt: Kõndimine ei ole sport. Kõndides on alati midagi teha – kõndida. Koer võib olla abiks. Meil on juba üle 100 terviseraja – võimalusi on.

Veel mõtteteri minu õpetajatelt, mis saatnud ja aidanud mind kogu elu:

Abel: Peaks kahe hobusega veskile minema, aga teri pole.

Kaljusto: Sõida ja sa ei kahetse – see oli soovitus minna stažeerima Moskvasse. Ei tulnud kahetseda.

Parre: Kui vaatad kaugele, siis vaata kaugemale!

Need on väga sügavmõttelised tarkused ja targemaks saime ka meie – Kaarli kuulajad.

KAHT SUURT SAARLAST MEENUTADES

Rein Järva

18. märtsil vaatasid Tallinna hobiajaloolased tagasi kahe suure saarlase, spordiinimese, elukäigule. Auliige Tiit Karuks tuli välja algatusega meenutada kahte Saaremaal sündinud, küll eri põlvkonna meest, kuid kelle eluteed hiljem tihedalt ristusid ülemere Stockholmi linnas, kuhu elusaatus oli neid viinud. Karuks oli mõlema mehega kohtunud 1989. aasta aprillis jäähoki MM-i aegu.

Voldemar Väli (10.01.1903 Kuressaare – 13.04.1997 Stockholm) on olümpiavõitja staatuses meheks kindlasti kõigile tuttav nimi, Reino Sepp (23.07.1926 Kuressaare – 21.02.1992 Stockholm) vast veidi vähem tuntud, kuid omaaegse Spordilehe lugejale samuti tuttav kui lehe kauaaegne välisautor.

Kohe alustuseks teadis Tiit Karuks (*pildil*) edasi anda huvitava info, et saarlastel on heal juhul juba tänavu võimalus näha nende kaas-saarlase – olümpiavõitja skulptuuri (autor Elo Liiv) Kuressaare spordikeskuse ees. Möödub ju tänavu 100 aastat Väli esimesest olümpia-võistlusest samas Pariisis, kuhu praegugi kõigi pilgud juba suunatud on.

Esimene olümpiaad, nagu 86-aastane maadluskorüfee ise nimetas, veel tollal 21-aastasele noormehele suuremat edu ei toonud. Koos samuti hiljem olümpiavõitjaks kroonitud Osvald Käpaga jäid nad jagama 8.–11. kohta.

Tagasi Karuksi meenutuste juurde. Voldemar Väliga sai tollal Spordilehes töötanud Karuks kokku Reino Sepa vahendusel Stockholmi kesklinna Åhlensi kaubamaja kohvikus, mis oli juba aastaid olnud kahe Saaremaa mehe

tavakohane kohtumispaik. Reino Sepp (kellest juttu tagapool) oli suure spordifanaatikuna juba aastaid tagasi loonud sidemed suure kaasmaalasega, seda enam, et elasid ju mõlemad Rootsimaa pealinnas. Kolme mehe kohtumine kujunes üle kolme tunni pikkuseks ja sellest usutlusest on lähemalt juttu 1989. aasta Spordilehes 21., 24. ja 26. juulil.

Karuksile on meelde sööbinud tollal juba eaka mehe pealtnäha hea füüsiline tervis, mõtteerksus ning positiivne ellusuhtumine, kuigi elus oli ju olnud saatuslikke tagasikööke, kasvõi isamaa pinna sunnitud mahajätmine idapoolsete vallutajate kartuses. Karuks teab kindla peale olevat nimetatud kohtumisest 34-minutiline raadiointervjuu ERR-i arhiivis ja seda on võimalus kuulata.

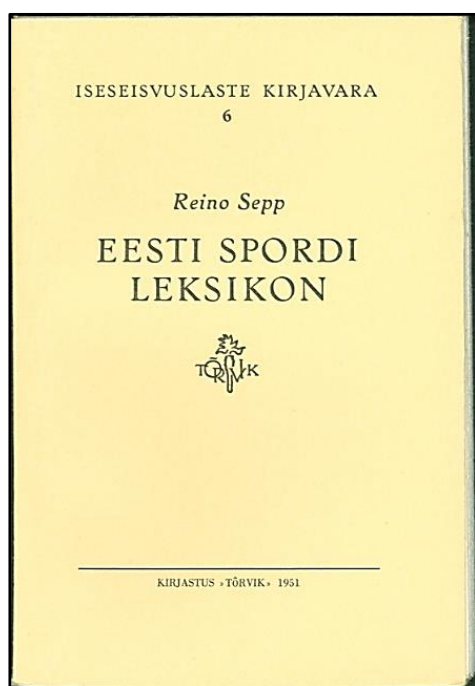
Siinkohal veel lühidalt meenutuseks Voldemar Välist, kellest meie oma seltsikaaslane Tiit Lääne on juba 2007. aastal kõvade kaante vahele pannud huvitavad eluseigid. Sulg- ja hiljem kergekaallasena on teda peetud Eesti kõigi aegade parimaks tehnikameheks kreeka-rooma maadluses. Tähetund oli muidugi 5. augustil 1928. aastal Amsterdamis, kui Voldemarile pandi kaela olümpiakuld kuni 62 kg meeste hulgas. Pronksikarva OM medali sai ta meile palju kuulsust toonud 1936. aasta Berliini olümpiamängudelt. Veidi nukramaks läks Karuksi usutluse ajal 1989. aastal Voldemari meel siis, kui ta meenutas 1932. aastal ära jäänud üle ookeani olümpiasõitu. Oli tal ju sealgi reaalne medalivõimalus. Selle järel tekkis mõningane motivatsioonilangus. Lisaks jäi Väli kontosse kaks EM-i tiitlit 1926. ja 1927. aastal, kaks EM-i hõbedat 1930. ja 1931. aastal ning kokku 19 Eesti meistritiitlit. Rahvuskoondise eest läks matile 34 korral.

Voldemar Väli koos abikaasa ja tütrega 1957. aastal Stockholmis

Maadlusmeistrile oli korralike elukommete toel palju antud. Viimaseks jäi juba käsil olnud 95-s eluaasta. Vältit meenutas ka meie auliige, kauaaegne spordimuuseumi peavarahoidja Aime Pärnakivi. Juba 1974. aastal võeti Eestis elanud Voldemari venna Roberti kaasabil maadlusmeistri auhinnad muuseumi kogudesse, vaid kõige väärtuslikumad olümpiamedalid jäid tollal veel kangelase enda kätte. Olümpiavõitjaga jõudis 1994. aastal põgusalt tema tütre kodus kohtuda ka seltsi esimees Enn Mainla (vt. ESAS-i Teataja nr. 2, märts 1994.).

Teine saarlane, Reino Sepp on spordifanaatikuna meile kõigile, spordiajaloo huvilistele eeskujuks. Lõpetanud 1944. aastal Kuressaare Gümnaasiumi, pidi ta enda kunagiste meenutuste kohaselt ette võtma ülemere tee Saaremaalt Rootsi sakslaste pärast, kes kimbutasid mobiliseerimise hirmuga. Kaasa eriti midagi võtta ei õnnestunud, aga Ernst Idla poolt pagendusse ühes toodud väärt kirjavara kasutades pani ta juba 1951. aastal, ise veel 25-aastase

noormehena kokku Umeås ilmunud 144-leheküljelise väikeses formaadis Eesti Spordi Leksikoni (*pildil*) ehk esimese Eesti spordiraamatu ülemeremaal. Õpinguid, nii algul Stockholmi tehnikainstituudis ja hiljem sama linna ülikoolis, saatis pidev huvi spordiajakirjanduse ja spordistatistika vastu. Praegu uskmatu küll, kuid Eugen Piisangu mälestuste kohaselt võttis Reino temaga ühendust juba sügaval nõukogude ajal 1954. aastal, mil suhtlus kodu- ja väliseestlaste vahel oli veel üsna nullseisus. Keemiainseneriks tudeerinud Reino Sepp sai indu ja julgustust suhtluses kodueestlastest spordiajakirjanikega ja juba 1960. aastail hakkasid tema katkendlikud nupukesed Välis-Eesti spordist ilmuma Spordilehes. 1967. aastal astus Reino, pärast 23

aastat, taas kodumaa pinnale, kohtus siin spordist kirjutajatega ja suhtlus süvenes veelgi. Temast sai pidev Spordilehe välisautor. Veidi pärast meie seltsi asutamist astus Reino 1990. aasta jaanuaris ka ESAS-i liikmeskonda.

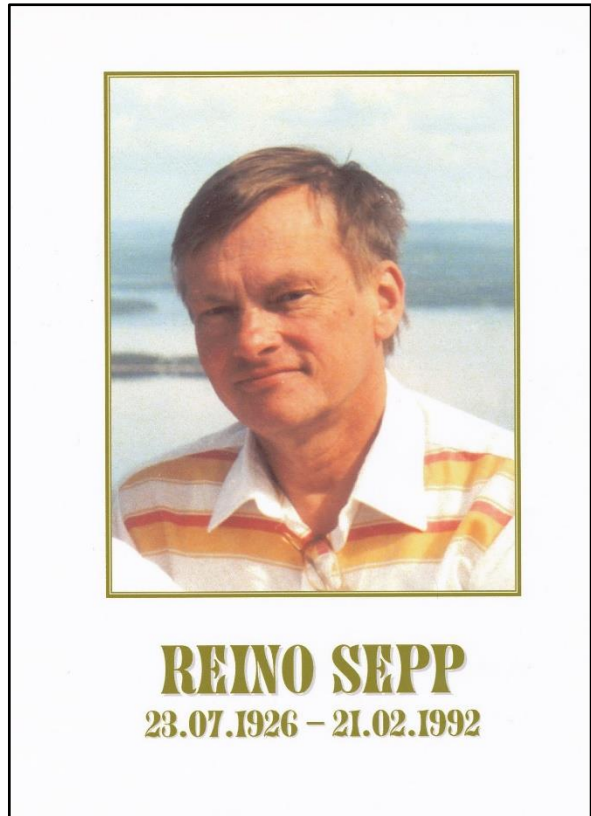
Karuksi meenutuste kohaselt kohtus ta 1989. aastal Stockholmis väga sümpaatse 62-aastase härrasmehega, kel oli ääretult sügav spordihuvi. Reino Seppa meenutas ka Aime Pärnakivi, kelle abikaasa Hubert võistles 1958. aastal koos veel nelja eestlasega Stockholmi EM-il kergejõustikus. „Hubi“ sõnade kohaselt oli sõbralik ja veidi humoorikalt tõgav Reino Eesti kergejõustiklastele iga päev kaasa elamas.

Kahjuks viisid terviseprobleemid suure spordisõbra meie hulgast ära 65-aastaselt. Temast jäi järele üsna suur spordiarhiiv (261 trükist ja umbes tuhatkond kirja ja kirjakoopiat), mis 1994. aastal jõudis Spordimuuseumi arhiiviriitlile. Eks selles mängis olulist rolli meie praeguse esimehe Enn Mainla 1994. aasta

külaskäik Reino soomlannast lese Anja Sepa juurde (vt ESAS-i Teataja nr. 2, märts 1994), kes materjalid Tartusse saatis. Reino Seppa meenutati meie seltsi ajalooapäeval Tartus 14. augustil 1996. aastal, so veidi peale tema 70. sünniaastapäeva (*pildil kava kaas*). Pikemalt on meenutuslugu ESAS-i Teatajas nr. 8, aprill 1997.

Tallinna osakonna seltsipäev läks seltsikaaslaste hinnangul korda ja arvati, et edaspidigi võiks kokkusaamistel kellegi initsiatiivil meenutada endisi tublisid tegijaid. Seekord suur tänu Tiit Karuksile initsiatiivi eest.

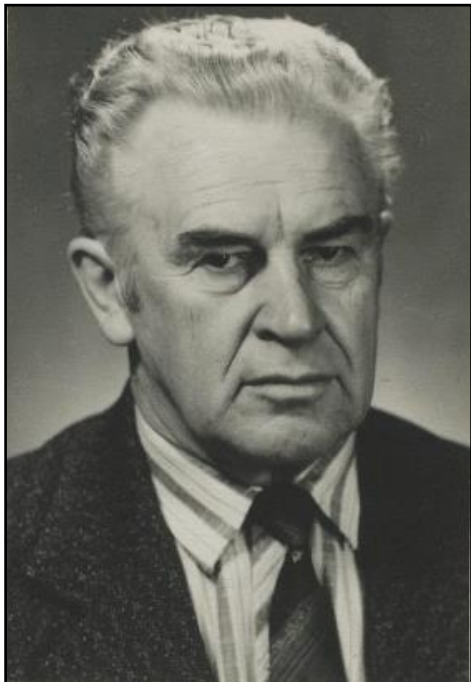
Ning kõige lõppu üks tähelepanek nende ridade autorilt – kuivõrd väike ja läbipõimunud on Eesti rahvus ja ühiskond. Minu enda ema nägi ilmavalgust samal aastal täpselt nädal aega hiljem sealsamas Kuressaares, kus Voldemar Väligi. Isa töötas aga 1930. aastail koos maadlusmeister Väliga koos Tallinna sadamas sadamatöölisena.

Rein Järva (paremal) kohtumise lõpusõnu lausumas, tagaplaanil Tiit Karuks ja Aime Pärnakivi

EESTI PÕLLUMAJANDUSE AKADEEMIA MEESTE TURNIMISE SELTS

1. Saamisloost

◀ *Kaljo Tein* (15.08.1924 – 17.02.2017),
EPA-s 1954–1984, kvalifikatsiooniprorektor
1966–1982

Küllap see siis oli 1962/63 õppeaasta sügissemestri alul, mil sai küpseks mõte, et põllumeeste suurkoolis on tarvis luua üks tõsine selts, kus mehed, kelle peamiseks tootmisinstrumendiks on istmik, peaksid lugupidamist üles näitama ka oma teistele, närbuma hakkavatele, kehaliikmetele. Otsest ideeautorit ei võtaks enam välja ka parim jälituskoer, kuid küllap mõju avaldas asjaolu, et naabersuurkoolis taoline selts juba tegutses ja et ka meie õppeasutuse naiskolleegid olid oma sinilindu püüdnud – taga ajamas kõhnunult veenuslikku figuuri.

Sai siis aru peetud kehalise kasvatus ja spordi kateedri juhataja Aksel Tiigiga, kes pidi ära lahendama kokkukäimise koha ja aja ning veel ühe pisasja – andis lubaduse jääda treeneriks, juhiks ja õpetajaks niikauaks, kuni veel jalg tatsub ja suu matsub. Minu ülesandeks jäi seltsi liikmete värbamine, kusjuures liisupoiste madalaimaks aastanumbriks võis olla 35. Alustasin dekaanidest, eesmärgil, et nemad omakorda teisi õppejõude hiljem kaasa tooksid. Spordi fanatissime Endel Laas ei vajanud loomulikult agiteerimist, samuti Helmut Raig, kes oli nõus kõike kaasa tegema, mis oleks abiks edule saamise juures. Gleb Bichele oli dekaanina hea käsutäitja ja nii seegi kord. Kuidas läks Paul Saksaga, lihtsalt enam ei mäleta, kuid küllap ta ise teab ja kirjutab. Nõusse saime teadusprorektori Valentin Matini, pearaamatupidaja Eduard Pauki. Majandusjuhataja Aleksander Kõlleri kui vana vannutatud advokaadi vastu tuli kasutada erimenetlust, kindlal kellaajal ja kuupäeval võimlasse tsiviilkaitse õppusele, muidu poleks vedu võtnud. Rääkida sai paljude teistegagi.

Ja nii saigi teoks esimene turnimise tund, mis Loit Reintami säilunud taskuraamatu andmeil toimus kolmapäeval, 3. oktoobril 1962. a algusega kell 19.30 akadeemia võimla võimlemise saalis. Esimeses tunnis oli kohal paarisarv poisse, kuid kuna Loit Reintam ja Kaarel Tarandi on tuvastada suutnud neist 13: Gleb Bichele, Elmar Haller, Aleksander Kõller, Endel Laas, Rene Loskit, Valentin Matin, Eduard Pauk, Evald Peebsen, Helmut Raig, Loit Reintam, Hugo Sutter, Kaarel Tarandi ja Kaljo Tein – siis järelikult üks on puudu või vastupidi – keegi on liigne. Teiseks nädalakorraks sai alul reede, siis alustasime õhtul 8.00.

Nii see akadeemia Meeste Turnimise Selts siis alguse sai. Esimestel aastatel tegime truult ja vapralt ainult turnimist kaks korda nädalas. Paar-kolm aastat hiljem ühel nädalakorral võimlesime, teisel korral mängisime võrkpalli. Sellest variandist tuli aga varsti loobuda, sest selgus, et rida kõige rangemaid kooli-papasid olid suurimad viilid ja distsipliinihävitatjad. Nimelt tekkis kildkond, kes ilmus ainult pallimängutundideks kohale. Nii tekkiski eeldatavasti kõige ratsionaalsem lahendus, mis on elujõus tänaseni.

MTS-i „poisid“ 1986. aastal (vasakult): ees Kaljo Tein, Aksel Tiik, Leo Lilover, Jaak Neerut ja Paul Saks; keskel Ari Välja, Enn Martma, Lembit Muiste, Valentin Matin, Kalju Barkala, Jaan Riiv, Ants Leivo, Herbert Lindmäe, Ervi Lauk ja Eduard Maiste; taga Raul-Levroit Kivi, Ants Mikk, Vambola Veinla, Kaarel Tarandi, Toivo Järvis, Jaan Kivistik, Lembit Saarnits, Valev Reidolf, Raimo Kõlli, Heino Hanson, Endel Turbas, Kert Niit ja Enn Plaan.

Aastad on läinud ja on tõsiselt kahju, et oma kroonikaraamatuga alles nüüd alustame. Et täita poiste soovi ja meenutada mõnd meeldejäanud seika tagant järele, on tõesti raske seda teha, sest neid on olnud küllaldaselt palju – kasvõi Juhan Keeduse herkulapudru keetmine Kolgal või samas Elmari tuši laulmine täiel häälel öösel kella kahe ajal (majas pidi valitsema range öörahu) – kuid kuidas talitseda emotsioone kui suur slämme trumbita on välja pakutud ja välja mängitud või Paul Hellenurme marmori ootamine jääaugus või esimesel Mustametsa

külaskäigul ülikooli meeste poolt meie õnnistamine kahekümneaastase suitsu ja rasva tahmaga või kadunud Hugo pool puude lõhkumise talgud, kus puänt seisis selles, et lootsime pimedat kättejõudmisel pääseda konjaki, kohvi ja bridžilaua juurde – aga Hugo pani prožektori põlema ja puid tuli edasi lõhkuda või hubased istumised „Park“ hotelli kamina juures, või aidapenni ja Brunni pea tugevusproov külalislahkel Mikul või Matu sauna kõrvetav leil või lauda lõhkumise talgud Laguja metsade viimase mohhikaanlase Härbi juures või tõsised ärplemised litside naabrimeestega Järveljal ja Käärikul või, või, või ... ja nii jätkuvalt.

Loodan, et poisid sellesse hiljaks jäänud üritusse – taastada Eesti Põllumajanduse Akadeemia Meeste Turnimise Seltsi kroonika ja seda edaspidi täies tões pidada – suhtuvad vajaliku kaasalöömisega, nagu igasse meie üritusse.

6. jürikuu päeval 1978. aastal

Kaljo Tein

2. Meenutusi EPA MTS'i tundidest

◀ **Aksel Tiik** (14.05.1921 – 30.08.2010)
EPA-s 1953–1984, kehalise kasvatuse
kateedri juhataja 1953–1974

15 aastat tagasi, oktoobrikuu alguses, kui järjekordsed tööülesanded mind EPA peahoonesse viisid, peatas mind tookordne õppeosakonna ülem Kaljo Tein. Tema jutt oli lühike ja asjalik. Ta teatas, et kümmekond aastates 35-55 meest on otsustanud hakata elustama oma kehaliikmeid ja tõstma nahaalust toonust. Võtku ma selle seltskonna noorenduskuur oma kätte. Enamus tulevase seltsi liikmetest pidid olema professorid, dotsendid ja teab veel kes. Lubasin ürituses kaasa lüüa. Ise aga mõtlesin, et olen sattunud piruka otsa. Et nad mind üles otsisid, pidi

nende olukord olema õige tõsisevõitu, sest tudengiealisi mehepoegi tuli ajada tundi arvestusest ilmajätmise hirmuga. Mul puudusid aga igasugused kogemused tööks kesk (ja vanema-) ealistega. Minu senise kontingendi olid moodustanud 18-20 aastased noored naistudengid. Nendega töötada oli loomulikult väga emotsionaalne ja huvitav. Ja rõõmu valmistasid nad ka oma meistrimedalitega vabariigi esivõistlustel.

Hakkasin otsima metoodilist kirjandust. Mulle sattus pihku eesti kehalise kasvatuses rajaja Juhan Kurriku „Turnimise raamat“, ilmunud 1879. a. Kui ma sellest lugesin, et „ihu haige olek ja hädaline tervis panevad vaimu lonkama, sünnitavad meeletuska ja nõrgestavad tahtmise vaimu, kuna keha tervis ja virkus iga vaimulist tööd kergitab, mõtted selgeks ja meele lahkeks teeb“, oli mulle selge, et meeste muret tuleb võtta täie tõsidusega. Tunniplaani kanti uus kollektiiv – meeste võimlemise rühm. Tunnid toimusid igal esmaspäeval ja reedel kestvusega 45 min. Selline organisatsiooniline töövorm kestis peaaegu kümme aastat. Siis hakati nõudma pikemat tundi. Juba mõned aastad töötame 60-min tunniga esmaspäeviti ja neljapäeviti kl 17.30 – 18.30. Öeldakse, et „süües kasvab isu“. Alates järgmisest, so 1978. a sügisest soovitakse 90-min tundi. Elame veel!

Palju keerukam oli tunni sisustamine. Juhan Kurriku seisukohad, et tundi tuli läbi viia selleks, et „keha sündsäl viisil sündsate harjutuste läbi harjuks igapidi loomulikul ja kõlblikul viisil seisma ja liikuma, et keha jõud, vastupidamine ja osavus tema liigete pruukimises kasvaks“, said ka minu töö põhimõteteks!

Nii siis esimene rivistumine. Mehed nagu „männi juurikad“. Riviharjutusi täidetakse professionaali oskuse ja osavusega. See ei tähenda midagi, et mõne mehe jalg vanast harjumusest veidi kõrgemale tõuseb kui teisel. Kui aga jõudsin „keha liigete liigutamiseni“, siis jookse või saalist välja – käed ja jalad tegid, mida ise tahtsuid, lihastunnetust polnud. Hüplemist ajal oli tunne, et vajume alumisele

Võimlemispingi võlu ja valu kogevad (vasakult) Enn Altosaar, Heino Hanson, Agu Murdvee, Leo Lilover, Ari Välja, Eduard Maiste ja Paul Saks

korruale. Kõik see tingis igas tunnis väga mitmesuguste võimlemisharjutuste ja -vahendite kasutamist. Vabaharjutused, kepiharjutused, paarisharjutused, harjutused topispalliga, võimlemispingiga jne said meile tavalisteks. Eriti olid mehed „vaimustatud“ võimlemispingist, sest oli, mida käes hoida!

Püüdsin võimlemisharjutuste vahele põimida mitmesuguseid hüplemisi, jookse ja liikumismänge. Viimaste puhul ei saanud kunagi vahet teha, kas töötad mürsikuealistega või staažikate abielumeestega. Ja siin pean andma au turnimiseltsi liikmetele, kes pidasid vastu üldiselt siiski üksluisse kehakooli. Meeldiv oli aga pärast mõneaastast koostööd vaadata meeste rühti, kõndi ja seismist. Võrdlesin sageli mehi üliõpilastega ja pean tunnistama, et see oli alati MTS'i kasuks.

Aastatega kasvas liigutuste täpsus ja ratsionaalsus, tuli suurendada koormusi, „et higi välja sai“. Reageerimiskiiruse ja osavuse arendamiseks otsustasin kasutusele võtta tunni teises pooles võrkpallimängu. Ka annab see tunnile juurde emotsionaalsust.

Algul oli asi aga emotsioonidest kaugel. Pall oli ümmargune ja tegi, mida tahtis. Pean aga jälle kiitma rühma kannatlikkust ja tahtekindlust. Kord-korralt hakkas pall sõna kuulama ja praegu püsib pall sageli kaua õhus, servid on visad punktideks muutuma. Aga eks tõenda seda ka võidud TRÜ US rühma (Mustametsa) ja Paistevälja mehhanisaatorite üle.

„Poiste“ vanuse kasvamisega märkas, et nende õlavartelt ja õlgadelt hakkab kaduma reljeefsus. Sain aru, et aastatepikkune sulepea, õpiku, seaduse-raamatu ja skalpelli hoidmine on avaldanud oma kahjustavat mõju. Pidin midagi ette võtma käte- ja õlavöö tugevdamiseks. Kuna vabariigis valitses üldine atleetilise võimlemise vaimustus, võtsin esmaspäeviti kasutusele käsikud (hantlid). Alustasime 5 kg raskustega ja oli vast ponnistus nendega töötades! Nüüd oleme jõudnud 2,5 kg raskusteni ja see näib olevat optimaalne. Meeste rohkuse korral tunnis peavad hilinejad leppima ja lõbustama end 4 kilogrammisega.

Kõige keerulisem on olnud harjutuste doseerimine. Kurrik rõhutab, et „vähe kõnet, palju turnimist, lühike sõna, nobe töö – see seisku turnimise lipu pääl!“ Teisal aga manitseb ta, et „kuni jõue otsa lõppemiseni ei tohi iialgi turnima kihutada!“ Võta kinni, kus asub kuldne kesktee? Otsustasin jälgida jumet. Arvasin, et kui „poisid“ muutuvad kahvatuks, siis on nad saanud liiga suure koormuse. Aga võta näpust! Mehed hakkasid üha rohkem punetama ja higistama. Püüdsin edaspidi koormust määrata higistamise kaudu. Kuid ka see ei selgitanud midagi. Ühtesid tambi nii palju kui tahad, teine osa jälle leemendab paljast kõnnist ja sörkjooksust. Pulssi ma lugeda pole lasknud, sest see viidab aega ja meie hulgas turnivad ka südamespetsialistid. Eks need toibuta, kui tarvis! Koormuse tugevuse kohta annavad kõige paremini andmeid sügavad hingamisliigutused ja õhu ahmimine. Lõpuks jätsin koormuse tugevuse nende endi otsustada, sest kui Kurrik ütleb, et „mõistusega peab turnima õpetama“, eks siis raskuse üle otsustamine olegi see kõige parem mõistuse kontrollimine. Ja näib, et kõik on juba päris targaks saanud. Jalgu ei vea keegi järele, kui tunnist lahkutakse.

Kõige raskem on olnud Kurriku selle juhtnööriga, mis nõuab „ihuliku kahju eest kaitsmist“. Nikastused, lihaste rebestused, ja väiksemad luumurrud on üldiselt harvad ja tabavad tavaliselt siiski uusi seltsi liikmeid. Rahva seas liigub kumu, et tunnis juhtunud õnnetused olevat „organiseeritud traumad“. Selle kumuga on vist seletatav ka seltsi ridade aeglane kasv. Arvan aga, et niikaua, kui tunni alguses on ravis kolme võrkpallimeeskonna koosseis, on asi korras.

Mis puutub tunni näitlikustamisse, siis iga turnimisseltsi liige kujutab endast suurepärase näitlikku õppevahendit, mistõttu ma pole pildiraamatuid kunagi tundi kaasa võtnud.

Aastad on näidanud, et valitud töömeetodid on kindlustanud Juhan Kurriku ühe tähtsama põhimõtte: „Turnimise himu ja rõõmust meelt tuleb äratada ja üleval hoida!“ Meeste rühmas on saanud „poiste kamp“ põhimõttega üks kõigi, kõik ühe eest, olgu see siis suusamatkal viimase ergutamisel, pallimängus võrgutaguse vastase kahjutuks tegemisel, õlleankru tühjaks joomisel, maja lammutamisel või mujal.

Rühm, tervist!

Tartus, 27. märtsil 1978. aastal

Aksel Tiik, EPA MTS õpetaja

3. EPA MTS-i tegevuse lõppkokkuvõtteks

◀ **Toivo Järvis** (28.12.1944) EPA-s (EPMÜ, EMÜ) 1969–2014, professor 1994–2014

See algas 3. oktoobril 1962. aastal kell 19.30 EPA spordihoone võimlemissaalis. Kohal oli 14 meest, vanuses 35-55 aastat.

Seltsi tegevuse lõpetamise ametliku otsuse tegime 19. oktoobril 2022. aastal, seega on alustamisest möödunud 60 (!) aastat. Seltsi sportlik tegevus lõppes sisuliselt 2009. aastal, mil hoone tagastati Maarja kirikule.

Uue vägeva spordihoone (Tähtveres) kasutamine meie seltsi liikmete poolt, s.t. võrkpallimängu jätkamine muutus raskeks, kuna meeste vanus, tervis ja siitilmast lahkumine oli teinud oma töö, võrkpalli jaoks ei jätkunud mängijaid ja uue spordisaali üür oli liiga suur.

Mõned daatumid:

1. 2000. aasta sügisest muudeti vana võimla saali kasutamine tasuliseks.
2. 2001. aastal loobus juhendamisest Aksel, võimlemist ja pallimängu vilistamist jätkas Tõnu Luik.
3. 2006. aastal jäi võimlemine ära, palli veel mängiti tänu mõnele nooremale mehele, kes ei olnud MTS-i liikmed, vanas spordihoones kuni 2009. aastani.

Järgnevatel aastatel ja jätkuvalt praegugi (ning tulevikus) oleme meestega ikka kokku saanud vabariigi aastapäeval, jõulude ajal ja meeste sünnipäevadel. Meeldivaks rahulikuks kohaks on olnud ikka Veski t. Ingeri kohvik.

MTS-i tegevusest on selle pika-pika aja jooksul osa saanud u 90 meest. Parimatel aegadel oli tunnis kolme võrkpallimeeskonna jagu mehi ja mõni pealegi.

Hetk suvelaagris

Suur-suur tänu meie seltsi juhile Kaljo Teinile ja õpetajale Aksel Tiigile! Nende meeste eestvõtmisel selts asutati ja palju aastaid äärmiselt viljakalt tegeles. Mida kõike Aksel meiega tegi! Enne pallimängu „pedagoogilist vilet“ oli võimlemine: jook, painutused, paarisharjutused, vahenditeks kepid, puupakud, kummilindid ja -pallid, topispallid, käsikud, toolid, raske võimlemispink ja mis kõik veel! Juba pärast mõneaastast treeningut sai väga heterogeensest

meesterühmast kokkuhoidev, sõbralik sportlike „poiste kamp“, kelle rühti, kõndi ja seismist üliõpilastega võrreldes oli see alati MTS-i kasuks (Aksli sõnad).

Mehi liitsid kokku ka regulaarselt korraldatud suvelaagrid Käärikul, Kuremaal, Kivilõppes, Orajõel, Peedul, Tabiveres, Väätsal, Lahemaal, Järveljal, Aakres, Margusel, Kauksis, Matul, Mustametsal, Miku talus, Kõverajärvel jm, millest võtsid osa ka pereliikmed ja mis lõpetati sõprusringis „Ajaratast“ lauldes.

Arusaadavalt mõjus seltsi tegevus soodsalt ka meeste põhitegevusele (õppe- ja teadustöö).

Olgu siinkohal tänutundes meenutatud aastate jooksul meie seast lahkunuid!

Ehk saab meie seltsi tegevusest (kroonikaraamatut lugedes, EPA MTS-i mahukas ja väga huvitav kroonikaraamat ja pildid on hoiul ja kättesaadavad põhjalikumaks tutvumiseks EMÜ arhiivis.) innustust nii mõnigi meeste- (naiste-, sega-) ühendus. Ikka tervise ja rõõmsa meele heaks!

Rühm, tervist! Nii algasid meie tunnid. See oli nii teretus kui ka tervisesoov!

Tartus, 27. septembril 2023. aastal

Toivo Järvis

IN MEMORIAM
MALLE TAMMPERE
24. IX 1928 – 27. XII 2023

Eelmise aasta lõupäevadel jõudis Hellenurme hooldekodust meieni kurb teade – lahkunud on teenekas spordipedagoog Malle Tammpere (*pildil esinemas seltsipäeval 1. juunil 2011*)

Malle Tammpere (sündinud Rüga) lapsepõlv möödus Tartus ja ta lõpetas linna 2. keskkooli 1947. aastal. Tõsisemat sporditegemist alustas ta keskkooli viimastes klassides ja see huvi viis ta edasi õppima TRÜ kehakultuuriteaduskonda. Tudengiaja edukamaks alaks kujunes Edgar Naaritsa juhendamisel korvpall, kus tuli Tartu ÜSKi naiskonnas 1950. aastal NSVL üliõpilasmeistriks. Ka Eesti meistrivõistlustelt kogus ta mitmeid medaleid – kullad 1947 ja 1950, hõbeda 1947 ja pronksid 1952 ja 1953. Ta mängis ka NSV Liidu meistrivõistlustel esinenud naiskonnas aastatel

1948–49. Lisaks osales ta ka võrkpallitreeningutel Aleksander Rünga juures ja tasuks Eesti meistrivõistluste pronksmedal 1948. Samuti harrastas ta veesporti Erich Mõtliku juhendamisel.

Peale TRÜ KKT lõpetamist 1951. aastal töötas Malle Tappere aastatel 1951–70 ja 1974–83 Tartu Pedagoogilises Koolis, Tartu X 7-kl koolis ning VIII ja V kk-s kehalise kasvatuse õpetajana ning 1968–70 ja 1974–80 oli ühtlasi Tartu V kk-s direktori asetäitja klassi- ja koolivälise töö alal. Vahepeal, so aastatel 1970–74 oli ta Tartu linna täitevkomitee haridusosakonna kehalise kasvatuse inspektor.

Kuulus Nooruse kesknõukogu presiidiumi. Korraldas Lõuna-Eesti koolinoorte rahvatantsujuhtide seminare. Tema pedagoogilist tegevust hinnati 1976. aastal ENSV teenelise õpetaja tiitliga.

Eesti Spordiajaloo Seltsi liiget aastast 2008 jäävad kurvalt mäletama seltsikaaslased.

PANE TÄHELE, LIIKMEMAKS MUUTUS!

ESAS täiskogu otsusel on **2024. aastast liikmemaks 15 eurot** (pensionäridel **10 eurot**). Endiselt on **liikmemaksust vabastatud 85-aastased ja vanemad**. Liikmemaksu vabastus kehtib ka **auliikmetele**. Loomulikult liikmemaksust vabastatutel jt **pole keelatud seltsi oma panusega toetada**. Seltsi sisseastumismaks on **5 eurot**.

Täname neid, kes märkasid eelmises Teatajas üleskutset **tasuda aasta liikmemaks I kvartali jooksul** ja on seda ka kohusetundlikult teinud! Loodetavasti need, kellel see soovitus jäi kahe silma vahele, **teevad selle liigutuse ära veel enne jaanipäeva**.

Liikmemaksu (ja toetusi) on võimalik üle kanda **Eesti Spordiajaloo Seltsi arveldusarvele nr. EE951010152001602002** SEB pangas või tuua/saata seltsi esimehele Enn Mainla (Rüütli 15, Tartu 51007, tel 56497632, E-mail: enn.mainla@gmail.com) või Tallinna osakonna liikmetel oma osakonnas Viive Reesarele (tel 6770829 või 59196767).

□ □ □ □ □ □ □

**Täname Eesti Kultuurkapitali
seltsi tegevuse toetamise eest!**

□ □ □ □ □

**Kasutatud ESAS kodulehel ilmunud materjale
Fotod: ESOM kogu, Peep Kruusmaa, Enn Mainla, Jaan Roomets, Gunnar Vaidla**

□ □ □

**Eesti Spordiajaloo Seltsi Teataja nr 109
koostas ja toimetas Enn Mainla**